

CONTRIBUȚIA RROMILOR LA PATRIMONIUL COMUN

Drd. Mariana Sandu și dr. Delia Grigore

LIMBA RROMANI

- În anul 1878, **Barbu Constantinescu** (1839-1891), doctor în filosofie, cunosător al limbii rromani, este autorul primelor studii și cercetări aprofundate referitoare la rromii din România, între care "Probe de limba și literatura țiganilor din România".

A fost profesor de Istorie și Istorie bisericească la Seminarul "Central" din București (1866-1883), apoi director al Scolii (1870), profesor de Istorie la Liceul "Matei Basarab" (1883 - 1891), director de studii și profesor de Pedagogie la Școala Azilului "Elena Doamna" (din 1874) sau profesor de Istorie bisericească la noua Facultate de Teologie din București (1881 - 1883 și 1888 - 1891). De fapt, a fost primul decan al Facultății de Teologie din București între anii 1881 - 1882.

În anul 1878 - a scris *Probe de limba și literatura țiganilor din România*, București, 112 p., - Pentru prima dată în România apare o lucrare ce reunește mostre de folclor rrom din Țara Românească și Moldova, în text paralel, rrom - român. Versurile nu au fost stilizate de către culegător. Aceasta culegere de folclor este importantă și din punct de vedere lingvistic, deoarece, tot pentru prima dată la noi, sunt prezentate explicații gramaticale, *corecte*, în notele de sub fiecare cântec inserat (Catalogul publicațiilor din domeniul rrom, www.edu.ro)

- **Arhimandritul rrom Calinic I. Popp Șerboianu** - În anul 1929 pleacă la Paris, unde își tipărește lucrarea sa intitulată: "*Les Tiganes – Histoire- Ethnographie – Linguistique – Grammaire- Dictionnaire*", într-un vol. de 397 pagini, la editura Payot, Paris.
În urma publicării acestei cărți, a fost ales membru corespondent la "The Gypsy Lore Society- Societate londoneză pentru studiul vieții și istoriei țiganilor". Această alegere îi inspiră ideea de a încerca organizarea țiganilor din România." (Arhivele Statului București, Direcția Generală a Poliției, dos. 34/1922-1938, f. 30-32, L.Nastasă, A. Varga, Minorități Etnoculturale. Mărturii Documentare. Țiganii din România (1919-1944, Doc. Nr.21)
- **Alexandru Graur** - *Les mots tziganes es roumain*, în "Bulletin lingvistique", II, 1934, p.108-120
- **Andrei Avram** - *Cercetări lingvistice la o familie de țigani*, în "Fonetică și dialectologie", București, 1960, p.93-102),
- **Ion Calotă** - *Graiul rudarilor din Oltenia, Craiova*, 1974

Referitor la dezvoltarea contemporană a limbii rromani în educația școlară, se poate citi textul semnat de conf. univ. dr. Gheorghe Sarău despre istoricul învățământului pentru rromi, text care se află pe acest DVD.

În spiritul convingerii că educația bilingvă reprezintă, pe de o parte, forma ideală de încurajare a diversității lingvistice și culturale în școală și cea mai bună metodă de recuperare, revitalizare și revalorizare a limbilor minoritare, iar pe de altă parte, un model eficient de comunicare interculturală, Centrul Rromilor „Amare Rromentza” a înființat primele două grădinițe bilingve, cu predare în limbile rromani și română, din învățământul românesc, ambele în comunități de rromi căldărari: la Sărulești / județul Călărași, în anul 2004 și la Ciurea / județul Iași, în anul 2007.

RELIGIA ȘI INSTITUȚIILE RELIGIOASE

Relațiile dintre rromi și instituțiile religioase oficiale externe, aparținătoare alterității, au fost

istoric negative, Biserica Ortodoxă fiind, prin intermediul mănăstirilor, vreme de mai bine de o jumătate de mileniu (1385-1856), deținătoare de sclavi rromi.

În prezent, deși cea mai mare parte a rromilor din România este botezată în ritualul ortodox, existând totodată și rromi musulmani - subgrupul rromilor turci / *horahane rroma*, un număr semnificativ de rromi s-a orientat către cultele creștine neoprotestante (baptiști, penticostali, adventiști, creștini după evanghelie etc.), datorită atât coeziunii și solidarității intragrup mult mai pregnante ale acestor comunități religioase, cât și faptului că rromii se regăsesc din punct de vedere etnic în cadrul acestor culte: slujbele se desfășoară și în limba rromani, muzica religioasă include elemente din muzica tradițională rromani, sunt încurajate numeroase dintre cele mai importante elemente ale identității tradiționale rrome precum vestimentația tradițională, normele purității și ale moralității, respectul ierarhiei de vârstă și statut, valorile onoarei și ale credinței. Mai mult, pentru că aceste culte creștine neoprotestante oferă identității rrome un cadru plener de manifestare, rromii aparținând acestor comunități au înființat biserici ale rromilor (Biserica rromilor penticostali din București Dămăroaia), centre creștine ale rromilor (Centrul Creștin al Rromilor din Sibiu), instituții care cultivă stima de sine etnică a rromilor și care conduc către creșterea și consolidarea acesteia.

Pentru a menține coeziunea structurală și a cultiva coerența conceptuală, elemente fundamentale ale identității, orice model cultural are nevoie de o „*forma mentis*”, de o *religie* în sens etimologic (lat. *religo, religere* - a lega, a uni), o relație cu sine și cu transcendența, suport moral și traseu spiritual de identificare, memorie comunitară și valoare de reprezentare totodată. Această religie poate fi una de raportare la divinul exterior omului, în care ființa umană se definește prin relație cu supranaturalul, iar structurile societății reflectă acel pattern al cetății cerești, edificând temple și palate, construind pentru eternitate, încercând să facă efemerele lucrări omenești cât mai durabile prin cultură, abordare specifică societăților sedentare, culturilor de tip agrar. În accepțiunea sa largă, *religia* poate fi una *laică*, de raportare la divinul din om sau, mai bine spus, la ființa umană ca întruchipare a divinului pe pământ, perfectibilă în relația cu sine, în măsura în care își organizează viața după normele comunității căreia îi aparține.

Religia laică a rromilor, dharma rromilor (în sens similar cu acela al conceptului hindus), este *Rromanipen-ul*, legea rromani, sistem de norme și concepte comunitare care își constituie identitatea prin raportare la un *prezent continuu*, devenit în fiecare clipă *viitor continuu* care reflectă *trecutul continuu* sau memoria culturală, conform concepției despre timpul circular. *Viziunea binară asupra lumii*, cuprinzând opoziția pur (rr. *užo*) – impur (rr. *maxrime*) se regăsește, la nivelul relației cu supranaturalul, într-o credință de tip *maniheist*, asemănătoare *dualismului persan*, în cadrul căreia atât forțele binelui, reprezentate de *Dumnezeu* (rr. *o Del / Devel*), cât și forțele răului, reprezentate de *Diavol* (rr. *o Beng*), sunt complementare și în aceeași măsură necesare armoniei și echilibrului lumii.

În relația cu Dumnezeu, rromii o venerază mai ales pe *Fecioara Maria*. Cea mai importantă sărbătoare a rromilor căldărari este ziua de *8 septembrie*, nașterea Sfintei Marii, zi de mare pelerinaj (despre care s-a vorbit deja, pe larg, în capitolul referitor la nomadism). Credința specială a rromilor în Fecioara Maria poate avea și o explicație suplimentară: punerea Ei în relație cu zeița mamă venerată de pre-arieni din India. De altfel, în același spirit al divinizării mamei sacre, rromii au o venerație specială pentru sfinte, mai mare decât pentru sfinți, fapt demonstrat și de alte două mari pelerinaje (despre care s-a vorbit, pe larg, în capitolul referitor la nomadism): cel al rromilor din Apusul Europei la Sf. Sara (Franța - Camargue, 24-25 mai) și cel al rromilor ortodocși din România (dar nu numai ortodocși și nu numai din România) la moaștele Sf. Paraschieva (Iași, 14 octombrie).

Foarte importantă este, la rromi, *credința în soartă*, echivalentă cu norocul, ambele noțiuni fiind cuprinse în conceptul complex de „*baxt*”. În acest concept se regăsesc credințe pierdute, precum aceea în *reîncarnare*, norocul unui individ putând fi explicat sau justificat prin acumularea de fapte, bune sau rele, dintr-o viață anterioară: „*bari baxt si les! kana maj sas kathe, p-i phuv, sas rrom pakivalo!*”. Norocul se leagă și de starea de puritate – „*uzipen*” –, care îi conferă individului status-ul de om de onoare, cinste și credință – „*pakivalo rrom*”.

- **Arhimandritul rrom Calinic I. Popp Șerboianu** era originar din Costești – Argeș; licențiat al Facultății de Teologie din București, a slujit ca diacon la Capela Română din Paris în anii 1909-1911, după care venind în țară a fost numit paroh la Biserica Kalinderu din Capitală. Între anii 1923-1927 a fost plecat în America, de unde revenind în țară, rătăcește ca monah prin mănăstirile oltene, în special la Cozia și Stânișoara.

INSTITUȚII DE SPECTACOL

În martie 1934, la București – în sala Teatrului Cinema “Omnia” din bulevardul Schitu Măgureanu nr. 4 s-a organizat primul festival artistic cultural al romilor, cu ținere de conferințe, spectacol de teatru, defilare, concerte de muzică, prezentarea diverselor obiceiuri tradiționale.

“ Frați rromi!

Concetățeni rromi!

Uniunea generală a Romilor, împlinind aproape 1 an de existență, în care timp a organizat pe romii din întreaga țară și a izbutit să realizeze lucruri modeste, dar frumoase până în prezent, pornește acum la o intensă manifestație artistico- culturală:

De aceea, s-a hotărât organizarea primului și unicului în România, chiar și în Europa, a unui MARE FESTIVAL ARTISTIC - CULTURAL, dat sub patronajul d-lui Gabriel Marinescu, prefectul Municipiului București, cu următorul program:

1. Conferință despre Originea, istoria și emigrația romilor in Europa, conferință ținută de dl. G.A. Lăzurică (voievodul romilor).
2. “Rivalii”, piesă într-un act, cu subiect luat din viața de pe front, în care se arată patriotismul și spiritul de umanitate al soldatului rom în timp de război, piesă originală de dl. Gal, publicist rom.
3. Defilare alegorică a breslașilor rromi.
4. Quartet muzical: pian, violoncel, vioară primă și secundă.
5. O nuntă țigănească cu cântece și dansuri țigănești vechi, de origine indiană, precum și ospete cu datini și obiceiuri țigănești.

Festivalul este organizat de G.A. Lăzurică , președintele Unuinii Generale a Romilor din România, în folosul grădinițelor de copiii rromi din România.

Programul se va executa numai de diletanți rromi.

Suntem încredințați că semenii noștri rromi, precum și concetățenii noștri români, ne vor sprijini, asistând la acest festival care va avea loc în sala Teatrului Cinema “Omnia” din bulevardul Schitu Măgureanu nr. 4, duminicile de la 18 și 25 martie a.c., ora 10 dimineața precis” (Arhivele Statului București, Prefectura Poliției Capitalei, dos. 123/1933, f. 54, L.Nastasă, A. Varga, Minorități Etnoculturale. Mărturii Documentare. Țigani din România (1919-1944, Doc. Nr.41)

LITERATURA

- **Anton Pann** (1796-1854) - scriitor rrom, pe numele său adevărat Antonie Pantaleon Petroveanu, fiul lui Pantaleon Petrov și al Tomaidei născut la Sliven (Bulgaria), într-o familie de rromi caldarari, a fost unul dintre fondatorii literaturii populare culte romanesti, cel care scris muzica pentru imnul României “Deșteaptă-te Române!”, autor inventiv, care descoperă rimele dificile, etimologiile fanteziste, calamburul: „el știe în acest domeniu cât știe și Rabelais”¹.

¹ Șerban Foarță, Prefață la Anton Pann – „Povestea vorbii”, Editura Minerva, București, 1971, p. IX

Anton Pann părăsește încă din copilărie, locurile natale. În timpul războiului ruso-turc, din anii 1806-1812, mama sa, Tomaida, rămasă văduvă, pribegeste cu copiii în nordul Dunării, stabilindu-se în 1812 la București.

Aici, Pann, având o voce neobișnuit de frumoasă, a fost primit în corul Bisericii Sfinților și paracliser la biserica Olari.

Învăță doi ani la Școala de psaltichie, înființată în 1816 de Petru Efesiu, deținător și al unei tipografii, în care Pann va lucra ca tipograf și, mai târziu, o va și conduce.

Între anii 1826 și 1828, este profesor de muzică la o școală a episcopiei din Râmnicu Vâlcea. În 1828, este cântăreț bisericesc la biserica Șchei din Brașov.

Dintre scrierile lui Pann s-au tipărit mai întâi lucrările de muzică ecleziastică. Pe la 1820, el fusese numit într-o comisie care avea misiunea de a adapta cântările liturgice grecești la noul sistem de psaltichie. Dar Pann nu a lucrat numai la "românirea" liniei melodice, ci și la aranjarea și șlefuirea textelor. După 1840, Pann va scoate mai multe lucrări cu caracter bisericesc. După victoria revoluției în Tara Românească, la 29 iulie 1848 în Parcul Zavoi din orasul Rm. Valcea, Anton Pann a participat alături de oficialitățile orasului, la ceremonia organizată cu prilejul „sfintirii stindardelor libertății naționale după noua constituție”, când s-a cântat pentru prima oară marsul revoluționar „Desteapta-te române”, pe versuri de Andrei Muresanu, a cărui muzică o compusese, adaptând melodia cântecului „Din sanul maicii mele”. Acest moment a reprezentat prima intonare a viitorului Imn de Stat al României, petrecut în grădina Zavoi a orasului Râmnic. (Casa Memorială Anton Pann, www.muzeu-valcea.ro)

Între 1852-1853, scrie celebrele sale *Culegeri de proverburile sau Povestea vorbii. De prin lume adunate și iarăși la lume dată*, lucrări care l-au făcut unic în literatura românească.

• **Ion Budai-Deleanu** – scriitor român, este fiul unui preot din Hunedoara, a învățat în Viena teologia, dar n-a fost preot ci magistrat la Liov. A fost contemporan cu Șincai și cu Maior. Numele lui Deleanu nu a fost cunoscut în literatura română până în anul 1867 când Al. Papiu Ilarian a publicat în "Arhivul" lui Cipariu (1867, p. 706), o relațiune despre manuscrisele lui, pe care a făcut-o cunoscută și Academiei peste câțiva ani. S-a văzut atunci că acesta scrisese opere de istorie, în latinește (ca: *De unione trium nationum Transilvaniae commentatio*), opere de gramatică în latinește și în românește (ca: *Fundamenta gramatices linguae romanicae, Dascăl pentru temelile nemțești*), opere de etnografie în nemțește (ca: *Kurtzgefasste Bemerkungen über Bukovina*), scrisese un *Lexicon român-german* precum și câteva compuneri poetice, dintre care cea mai cunoscută este *Țiganiada*. Majoritatea acestor scrieri au rămas în manuscris până azi.

Țiganiada sau tabăra țiganilor, poemation iroico-comico-satiric, alcătuit în 12 cântece de maestrul cântăreț Leonachi Dianeu, îmbogățită cu multe însemnări și băgări de seamă, critice, filozofice, istorice, filologice și teologice de către Miton Perea s-a publicat pentru prima dată la 1877 în revista "Buciumul român", - apoi într-o broșură în 1900 la Brașov, cu modificări "pe înțeles întocmită" - cum și în revista "Munca" (Piatra Neamț, 1906). Cu Țiganiada lui Ioan Budai-Deleanu, experimentul lingvistic al Școlii Ardelene atinge apogeul.

Autorul și-a ascuns numele sub un pseudonim Leon Dianeu, care prin anagramă dă Ion Deleanu. Asupra acestei lucrări a atras atenția întâia oară Aron Densușianu în articolul *O muză cenușăreasă*, ("Cercetări literare"), - iar asupra vieții lui a scris un studiu d-l G. Bogdan-Duică în "Convorbiri literare". Subiectul acestei poeme, care are 12 cânturi, este expediția unei armate de țigani în contra turcilor, după porunca lui Vlad-Țepeș. Însemnătatea acestei lucrări stă în faptul că odată cu Țiganiada s-a născut un gen poetic în literatura română – epopoea.

Budai Deleanu își asumă apartenența la etnia romă printr-o scrisoare către Petru Maior / Mitru Perea: „ (...) Cea mai de pe urmă, să știi că fiind eu țigan ca și tine, am socotit cuvios lucru de a scrie pentru țiganii noștri, ca să să preceapă ce felii de strămoși au avut și să să învețe a nu face și ei doară nebunii asemenea, când s-ar tâmpla să vie cândva la o tâmplare ca aceasta. Adevărat că așa fi putut să bag multe minciuni laudând pe țigani și scornind fapte care ei n-au făcut, cum fac astezi istoricii unor neamuri, care scriind de începutul norodului său, să suie până la Dumnezeu și tot lucruri minunate bârfăsc. Dară; eu iubesc adevărul. De-oi vedea că află priință această ostăneală

a mea, vei dobândi și alte alcătuiuri, însă nu de șagă, ci serioase și adevărat eroice. Fi sănătos. Dat. 18 mart, 1812. La piramidă. În Eghipet. (Epistola catre M. Perea)”

„Deacă-ți vei aduce aminte de toți cunoscuții și de unul care odată trecând prin Sasreghen, unde erai atunci, te-au căutat și au împrumutat o cronică scrisă cu mâna de la tine, îndată vei ști cine sunt. Pentru aceasta și numele tău este strămutat, prin anagramă, căci am avut multe pricini la aceasta, ca să nu știe toți cine este izvoditoriul aceștii poesii și cărți s-au închinat. Am înțales eu aici, că și tu ai scris ceva foarte bun pentru țigani și scriind adevărul, ai atins pe voievodul cum să cade; care de cându-i, n-au suferit neamul său și n-au făcut nice un bine, ci numai au strâns părăle ca să îmbuibeză pre boieri. Doamne, când va fi să mai ajungă alt voievod, care iubește pe ai săi? Eu socoteam că voi auzi cât de curând că pe tine au rădicat ceata voievzii, dar bag de samă, nătărăul acela tot trăiește și împute lumea!... Scrie-m, rogu-te, cum vă aflați, că eu încă mă țân de ceata voastră și nu mă am lăpădat până acum; ba zioa și noaptea pentru dânsa lucru ș-ostănesc. În cât e pentru firea aceștii alcătuiuri a mele, adecă a Țiganiadei, am să-ți aduc aminte cum că eu învățând lătinește, italienește și franțozește, întru care limbi să află poesii frumoase, m-am îndemnat a face o cercare: de s-ar putea face ș-în limba noastră, adecă cea românească (căci a noastră, cea țigănească, nu să poate scrie și puțini o înțăleg) cevaș asemenea; ș-am izvodit această poveste, pe care, după limba învățată, am numit poemation (adică mică alcătuire poeticească), întru care am mestecat întru adins lucruri de șagă, ca mai lesne să să înțăleagă și să placă. S-află întrânsa și critică, pentru a cării dreaptă înțălegere te poftesc s-adaugi oarecare luări aminte, căci știu bine că vei înțălege ce-am vrut eu să zic la multe locuri. Iară cât privește faptul istoricesc, pentru Vlad Vodă, că au fost așa precum l-am scris eu, dovedesc cu scriptorii de la Vizant, precum vei ști tu bine; iar de țigani, că Vlad Vodă i-au armat oarecând împrotiva turcilor, scriu ș-unele cronice scrise cu mâna muntenești; însă istoria alcătuită întrăcest chip este ostăneala mea, ce am pus-o în stihuri, după izvodul ce am aflat la mănăstirea Cioarei, în Ardeal, care întru toate să lovește cu pergamtna ce s-au aflat, nu demult, în mănăstirea Zănoaghei. Eu socotesc că țiganiii noștri sunt foarte bine zugrăviți în povestea aceasta care să zice că ar fi fost scrisă mai întâi de Mitrofan ce au fost de față la toate și care la nunta lui Parpangel au iscodit un epitalamion sau cântare de nuntă; de unde țiganiii lesne vor cunoaște pe strămoșii săi. Însă tu bagă samă bine, căci toată povestea mi se pare că-i numa o alegorie în multe locuri, unde prin țigani să înțăleg ș-alții carii tocma așa au făcut și fac, ca și țiganiii oarecând. Cel înțălept va înțălege!... În urmă trebuie să ști, bade Pereo! cumcă această; operă; (lucrare) nu este furată, nici împrumutată de la vreo altă limbă, ci chiar izvoditură noao și originală românească. Deci, bună sau rea cum este, aduce în limba aceasta un product nou. Soiul acestor felii de alcătuiuri să cheamă comicesc, adecă de răs, și de-acest felii să află și într-alte limbi. Însuși; Omer cel vestit, moșul tuturor poeților (cântăreților în stihuri), au alcătuit Bătălia șoarecelor cu broaștele. Deci Omer este, de bună samă, începătoriul, precum aceii înaltei neasămănate poesii ce s-află în Illiada și Odiseea, așa și aceștii mai gioase, șuguitoare, a noastre. După dânsul, (în cât știu), au scris Tassoni italienește, un poemă La sechia rapita, adecă Vadra răpită și, precum înțălesăi, în ceste zile, un abate Casti, acum pe vremile noastre, încă au alcătuit o asemenea istorie, ce au numit-o Li animali parlanti, adecă Jivinele vorbitoare. Numai cât povestea lui nu atârână pe temeiu istoricesc ca a noastră. Iară, să fie alcătuit cineva ceva despre țigani, n-am cetit nice într-o limbă. Doară pentru că la alte neamuri europești puțin sunt cunoscuți țiganiii, și pentru; aceasta o alcătuire ca aceasta la dânsii n-ar avea haz. Dară la oamenii din țara noastră, care treesc cu țiganiii și le cunosc firea, nu poate să nu fie primită o izvoditură ca aceasta, cu atâta mai vârtos, cu cât eu m-am silit, în cât era cu puțință, a metahirisi multe cuvinte și voroave după gustul țigănesc, mai vârtos unde vorbesc țiganiii între sine. Cu toate aceste, dragul meu Pereo! multe am scris acolo ce poate că la mulți nu le va plăcea, însă toate adevărate. Greu era a vicleni cronica și a scrie într-alt chip, căci din fir în păr așa găsiis scris la cele doao mai sus numite cronice, iar cele alalte am luat din gura Mârzii. Cea mai de pe urmă, să știi că fiind eu țigan ca și tine, am socotit cuvios lucru de a scrie pentru țiganiii noștri, ca să să preceapă ce felii de strămoși au avut și să să învețe a nu face și ei doară nebunii asemenea, când s-ar tâmpla să vie cândva la o tâmplare ca aceasta. Adevărat că aș fi putut să bag multe minciuni lăudând pe țigani și scornind fapte care ei n-au făcut, cum fac astezi istoricii unor neamuri, care scriind de începutul norodului său, să suie până la Dumnezeu și tot lucruri minunate bîrfăsc. Dară; eu iubesc adevărul. De-oi vedea că află priință

această ostăneală a mea, vei dobândi și alte alcătuiuri, însă nu de șagă, ci serioase și adevărat eroice. Fi sănătos. Dat. 18 mart, 1812. La piramidă. În Eghipet. (Epistola catre M. Perea)” – sursă: vezi nota nr. 75 din „Istoria minorităților naționale din România”, Editura Didactică și Pedagogică R.A., 2008, p.212.

- **C. Nicolaescu Plopsor** – scriitor și jurnalist rrom din neamul rudarilor, editor al ziarului "O Rom" (Craiova, 1934), care a patronat și o colecție de carte, Biblioteca " O rom". În această colecție au apărut cele două lucrări de folclor rrom ale lui Plopșor "Ghilea romane / Cântece rrome" și "Paramisea romane / Povești rrome", în ediții bilingve (română – rromani), culese de la romii ursari din com. Gubaucea, județul Dolj.
- **Miron Radu Paraschivescu**, scriitor rrom, publica volumul "Cantice tiganesti", în 1941, o prelucrare a poemelor "Romancero Gitan" ale lui Gabriel Garcia Lorca, cu o romantica viziune asupra rromilor.

“Ediția princeps apare în condițiile dramatice ale războiului, ale guvernării totalitariste, când ostracizarea și asasinarea parsonalităților cu vederi democratice, sinistrele autodafeuri, pogromurile, deportarea țiganilor devin triste realități. Semnalând calitățile unui neam, în acei ani socotit “paria”, deportat și ucis, Cânticele țigănești erau, în circumstanțele amintite, implicit protestatare, în polemică cu oficialitățile” (Ioan Adam, Postfață -Miron Radu Paraschivescu - Poezii, Ed.Minerva, București, 1973)

MUZICA

- **Vasile Barbu Lautaru** - lăutar rrom, s-a născut în anul 1780, la Iasi, într-o familie de lautari robi, ca fiu al starostelui de lautari Stan Cobzariul și a Ilincăi.

“La 1804, deja renumit în Moldova, Barbu Lautarul preia starostia breslei. Se casatorește cativa ani mai tarziu și are mai multi copii, dintre care doar trei îi duc meseria mai departe: Gheorghe Scripcariul, Ioan Scripcariul și Vasile Scripcariul. Lautaria le asigură venituri consistente, de vreme ce familia lui Barbu Lautarul, din mahalaua Frecaului, se rascumpara din robie, la 6 iulie 1845, conform condicii de “Prescrierea birnicilor și a dezrobitilor țigani din orasul Esi”. (Viorel Cosma, Lăutarii de ieri și de azi, Ed. Du Style, București, 1996)

- **Grigoraș Dinicu** (1889 - 1949) - muzician rrom, născut în cartierul « Scaune » al lăutarilor bucureșteni, într-o modestă casă pe strada Sfinților, și a trăit de mic copil în atmosfera muzicii populare. A absolvit Conservatorul Ciprian Porumbescu din București, devenind unul dintre marii muzicieni ai României, a carui virtuozitate în prelucrarea și interpretarea "Horei staccato" a făcut cunoscuta muzica lautareasca din Romania în întreaga lume.

A concertat la Expoziția Internațională de la Paris din 1937, cântând cu acest prilej la recepția oferită mamei președintelui american, Sarah Roosevelt. La Expoziția Mondială din New York, în 1939, taraful lui Dinicu este însoțit de Maria Tănase, denumită de presa americană "pasăre măiastră" ("the master bird of Romania"). Vreme de 4 luni cântă împreună la restaurantul lui Jean Filipescu din New York, unde primesc - printre alți ascultători din lumea artistică americană - ovațiile entuziaste ale Marlenei Dietrich.

În timpul unui turneu din 1943 la Ankara și Istanbul, suferă un accident vascular cerebral, în urma căruia mișcările cu mâna stângă devin dificile. Totuși, Grigoraș Dinicu nu renunță la "*Hora octava*", "*Hora lăutarilor*", "*Hora boierească*", "*Hora de la Chițorani*" etc. În 1946, vine să-l revadă Yehudi Menuhim, pentru care interpretează "*Ciocârlia*" pentru ultima dată.

A fost și un fervent activist pentru emanciparea rromilor, fiind secretar general al Societății Generale a Romilor din Romania.

- **Fanica Luca** (Iordache Luca Stefan) - muzician rrom, a fost considerat în perioada interbelică, dar și mai târziu, cel mai mare naist din lume. A fost solicitat să cânte chiar la sărbătoarea națională a Franței, dar a avut și angajamente la celebrele teatre "Chatellets" și "Palladium" cu spectacolul "Naiul fermecat" care a fost înregistrat pe placa de gramofon la Londra.

“În luna aprilie 1937, în colaborare cu maestrul Grigoraș Dinicu și orchestra sa am plecat la Expoziția Universală din Paris, fiind trimiși de statul român. (...) Domnul profesor Gusti, comisarul general al pavilionului românesc, văzând marile mele succese mi-a dat un premiu de 10.000 franci francezi” (Viorel Cosma, Lăutarii de ieri și de azi, Ed. Du Style, București 1996)

- **Zavaidoc** (1896 – 1945) - muzician rrom, născut la la Pitesti, într-o familie de lautari iar pe 13 ianuarie 1945, s-a stins și a fost înmormântat la Cernica. (Viorel Cosma / Figuri de lautari / Jurnalul National sumar – editie de colectie – Lautarii romanilor). Dupa acte, se numea Marin Teodorescu. Legat de numele Zavaidoc, se pare că Marin a primit acest nume pe vremea când cânta pentru ofițerii serviciului militar în perioada 1916-1918, iar un general l-a botezat astfel. "Zavaidoacă" în limbajul arhaic muntenesc înseamnă „neastâmpăratul”. Se pare că Zavaidoc a intrat într-o echipă de artiști adunați pe front care dădeau spectacole pentru a înveseli răniții. Se spune că George Enescu juca rolul de animator, iar printre artiști se numărau și Maria Ventura, Nicu Buică, Cristache Ciolac. *“In primul razboi mondial, Zavaidoc s-a inrolat ca voluntar, pentru a fi alaturi de fratele sau mai mare. Cutreiera spitalele impreuna cu George Enescu si cantareata de opera Elena Zamora, daruind ranitilor un strop de bucurie.”* Între anii 1925-1926, Zavaidoc semnează un prim contract cu casa de discuri Columbia, sub sigla căreia lansează peste 30 de discuri cu piese precum "De când m-a aflat mulțimea", "Dragostea e ca o râie", "Foaie verde spic de grâu", "Mărie și Mărioară" sau vestitul "Cântec al lui Zavaidoc". (*Remember Zavaidoc, Ioana Mirică, Adevarul din 17.11 .2007*)
- **Maria Lătărețu** – cântăreață rromă, a vazut lumina zilei la 7 noiembrie 1911 in familia lui Ion Borcan din Balcesti, Gorj, pe valea Gilortului. Aici a deprins cele dintai cantari de la mama ei, Maria, de fel din Novaci, din familia Culici - vestiti lautari de pe valea Gilortului. In 1923 la varsta de 12 ani o gasim in taraful lui Ionica Gilca din Novaci, apoi la Tg-Jiu in taraful fratelui sau, Ionita. Nu implinise bine 16 ani cand a devenit cantareata principala a tarafului Tica Lataretu, viorist si cantaret din Lelesti, sat nu departe de Targu-Jiu. Tanarul lautar i-a deveni sot, de acum interpreta fiind cunoscuta ca Maria Lataretu. In 1937 Constantin Brailoiu o aduce la Bucuresti, pentru inregistrările Arhivei de folclor a Societatii Compozitorilor Romani. Primele imprimari sunt facute pe cilindri de fonograf, apoi pe discuri "Columbia". In 1949, Maria Lataretu devine cantareata primei noastre orchestre de muzica populara de stat, intemeiata in 1949 pe langa Institutul de folclor, care avea sa devina mai apoi orchestra `Barbu Lautarul`. Pe estrada marilor sali de concerte poarta mesajul folclorului romanesc in Rusia, in Cehia, Slovacia, in Ungaria, in Polonia, Iugoslavia, Bulgaria, in Egipt si in Siria. "*Privighetoarea Gorjului*", cantareata Oltului si a Jiului, Maria Lataretu a adunat in cantecele sale frumusetea, bucuriile si dorurile plaiurilor oltenesti. A incetat din viata pe scena pe care a slujit-o cu credinta si devotament. Inima ei a incetat sa bata cand inca nu incetasera aplauzele si ovatiile publicului. Era 28 septembrie 1972, la Caminul Cultural din Romanesti, jud. Botosani.

(<http://marialataretu.tripod.com/biografie.htm>)

- **Toni Iordache** (1942 – 1988) – muzician rrom, numit zeul țambalului , detinătorul unui record mondial, a învățat sa cânte la un țambal mai mic, primit de la tatăl său la vârsta de 4 ani. Și-a perfecționat tehnica cu maestrul Mitică Ciuciu, ajungând să fie celebru pentru partiturile lui solo foarte complexe. Pentru Iordache, tehnica țambalului consta nu numai în viteza cu care-l mânua, ci și în interpretare, în fantezie și în inspirație.

Prietenul său, trompetistul Costel Vasilescu, își aduce aminte de prima lor întâlnire: „L-am cunoscut pe Toni în 1954 într-un sat din apropierea Bucureștiului. Toni cânta acolo și toti ceilalți stăteau împietriți în jurul lui, pentru că melodia lui era înnenbunitor de bună”. Sensibilitatea interpretării, melodiile sale, îndemânarea, imaginația, arta improvizației și charisma i-au adus maestrului Iordache consacrarea definitivă și respectul printre toți lăutarii și soliștii care au cântat împreună cu el. "Toni Iordache devenise un slagăr de export al Republicii Populare România" făcând turnee lungi prin SUA, Japonia și prin multe țări europene" - scria jurnalista Grit Friedrich, editoarea compilației de muzică lăutărească "Suburban Bucharest" (apărută cu trei ani în urmă la

casa de discuri "Trikont"). Adesea, la întoarcerea acasă, mergea de pe aeroport direct la câte o nuntă, unde trebuia să cânte împreună cu trupa sa. Este de amintită o secvență din viața lui Iordache, care a avut-o în public, în timpul unui concert, cu marele dirijor Sergiu Celibidache. Se spune că, la finalul concertului, Celibidache l-ar fi îmbrățișat pe țambalist cu lacrimi în ochi. Toni Iordache, supranumit și "Zeul țambalului" este și deținătorul unui record mondial nedoborat până în prezent - 25 de lovituri pe secundă! La aproape 20 de ani de la moartea lui Toni Iordache, muzica acestuia cucerește piața internațională. (www.bestmusic.ro/Artist_Toni-Iordache)

MEȘTEȘUGURI / ARTE TRADIȚIONALE

Cea mai importantă ocupație a rromilor, în paradigma culturii tradiționale, a fost prelucrarea metalelor, pe de o parte înzestrare moștenită încă din antichitatea indiană, pe de altă parte necesitate asumată la nivelul supraviețuirii, acoperind nevoile unei economii de tip pastoral-agrar prin complementaritate. Ceea ce aduc nou meșterii rromi este o continuă specializare pe domenii meșteșugărești / meserii: prelucrarea fierului (fierăritul) cu meseriile: fierăria propriu-zisă, potcovăria, caretăria și feneria (prelucrarea artistică a fierului), practicate de fierari; prelucrarea aramei (arămăritul), practicată de căldărari; prelucrarea aurului și a argintului, practicată de argintari; cositorirea vaselor de aramă, practicată de spoitori; tinichigieria, practicată de gabori, faptul conducând la o relativă exclusivitate a rromilor în practicarea acestor meserii, în special în mediul rural lipsit de accesul la industrie până în perioada interbelică.

Prelucrarea lemnului de către rromi a cunoscut și ea specializări / meserii: *rudăritul propriu-zis*, cu „*butnarii*”, care fac obiecte casnice din lemn (blide, scafe, căuce, donițe, maiuri de bătut rufe etc.) și *covătarii* / „*albirii*” care fac albii, căpistre și coveți; *lingurăritul* cu „*lingurarii*”, care confecționează linguri, lingurițe, găvane, cupe, linguroaie, polonice; *fusăritul* cu „*fusarii*”, meșteri în confecționarea fuselor; *lădăritul* cu „*lădarii*”, specializați în mobilier (mese, scaune, dulapuri etc.), mai ales în lăzi de zestre, lăcrițe, „hambare” și tronuri (de ținut mălaiul). O ramură distinctă este aceea a „*corfarilor*” care împletesc corfe sau coșuri din nuiele de alun, de răchită sau de salcie.

Mobilierul țărănesc făcut de meșterii rromi specializați în prelucrarea lemnului este cunoscut sub numele de *mobilier rudăresc*, unicat în gospodăria țărănească, diferențiat de celelalte tipuri de mobilier (tâmplăresc și dulgheresc) prin faptul că pune în valoare calitățile naturale ale fibrei lemnoase, lăsând-o vizibilă la suprafața obiectului prin excepționala ornamentare a pieselor prin procedeul numit „horjire” sau „scriere” (Muntenia, Oltenia), „împistrire” (Transilvania), „tărcare” (Maramureș) și prin piesele specifice: masa joasă, rotundă, cu blat gros și trei picioare, de influență vădit orientală, prezentă pe arii largi din Banat, Oltenia, Muntenia, Dobrogea și Moldova, însoțită de scăunele joase, cu față ușor scobită, rotunde sau pătrate, cu trei sau patru picioare, de obicei simple, fără ornamente și masa înaltă cu ladă sau cu sertar, inclusiv masa „cu secret” (cu sertar ascuns vederii) răspândite în Transilvania și Maramureș și masa-dulap, prezentă cel mai frecvent în Oltenia și în Muntenia.

Există și o serie de meserii tradiționale ale rromilor dispărute sau aflate pe cale de dispariție astăzi, dar care au avut un rol deosebit de important în economia teritoriilor românești: prelucrarea osului și a cornului practicată de pieptănari, prelucrarea pieilor de animale practicată de ciurari, construcția de case practicată de cărămidari, prelucrarea părului de animale practicată de bătădăni și pârrieri și geambășia sau negustoria de cai practicată de geambași.

De departe cea mai cunoscută și mai admirată meserie tradițională a rromilor a fost și încă este lăutăria. S-a scris mult despre *lăutari* și despre *muzica lăutărească*. Cercetători și diletanți, etnologi (Ion Chelcea, Martin Block, G. Dem Teodorescu etc.), etnomuzicologi (C. Brăiloiu – „Le folklore musical”; Viorel Cosma – „Lăutari de ieri și de azi”; C. Bobulescu – „Lăutarii noștri”; M.Gr. Poslușnicu – „Istoria Musicei la români”; Gh. Ciobanu – „Lăutarii din Clejani” etc.), istorici (N. Iorga, George Potra etc.), muzicieni (Franz Liszt – „Des Bohémiens et leur musique en Hongrie”; Béla Bartók etc.) au studiat melosul lăutăresc în toate formele sale, fără însă a lămuri o problemă esențială: diferența dintre muzica lăutărească și muzica rromani. Majoritatea studiilor

încep cu Barbu Lăutaru și cu memorabila lui întâlnire cu Franz Liszt și se încheie, în funcție de epoca în care sunt scrise, cu Cristache Ciolac, Petrică Motoi, Fănică Luca, Grigoraș Dinicu, Petrea Crețu Solcanu, lăutarii din Clejani, Fărîmiță Lambru, Dona Dumitru Siminică sau Ion Onoriu.

Muzica rromani, vocală sau instrumentală, este parte a manifestărilor artistice ale comunității, ea putând avea caracter ritualic (cântecul de nuntă, bocetul etc.) sau neritualic (cântecul de dragoste, cântecul de leagăn etc.), în vreme ce muzica lăutărească face parte dintre ocupațiile tradiționale ale rromilor, așadar aduce venit și aparține profesioniștilor interpreți, vocal sau instrumental, ai muzicii populare autohtone. Faptul că artiștii rromi preiau motive sau fraze muzicale din muzica rromani sau chiar „stilul” de interpretare al muzicii rromani (rr. „*rromane gîlă*” / cântece rrome) și le transpun în *muzica lăutărească* este cu totul altceva și, fără să creeze confuzie între cele două tipuri de muzică, acest fenomen este cunoscut sub numele de „manieră rromă” de interpretare. Numeroasele studii de etnomuzicologie pe această temă sunt de fapt studii asupra muzicii populare autohtone interpretate „în manieră țigănească”, conservate, dar considerate degradate, cel puțin ca text literar, de către cercetătorii aparținând culturii vernaculare. Aceste studii nu abordează muzica rromilor care este cântată pentru rromi, deși eronat susțin uneori că o fac, confundând cele două tipuri de muzică, ci muzica rromilor cântată pentru alteritate sau muzica lăutărească, ocupație ca oricare alta, numai că de natură artistică.

O privire în istorie ne spune că, la 1600, lăutăria era considerată o îndeletnicire de rușine, a robilor și de aceea, căsătoria cu un lăutar era interzisă prin reglementări juridice stricte: „alăutarul care le zice cu vioara și alăuta și pre la soboruri, și pre la munte, pre la târguri, nu poate să ia față de om bun sau de boiaru, că unii ca aceia sunt bațjocura lui Dumnezeu și a oamenilor.”² În 1775, în Țara Românească, sub domnia lui Alexandru Ipsilanti, lăutarii se constituie ca breaslă, cu vătafi și „catastih” de îndatoriri.

În general, studiile remarcă o serie de caracteristici ale lăutăriei: este o meserie moștenită din tată în fiu; se practică mai rar individual și mai des în grup, „cu banda”, „în taraf”, mai nou „cu formația”; are drept ocazii și locuri de exercitare: nunțile, horele, hramurile, praznicele, târgurile, bâlciurile, cârciumele, serenadele etc.; nu presupune cunoașterea notelor muzicale, se învață „după ureche”, cel puțin forma clasică / inițială a lăutăriei, astăzi, unii lăutari având studii de specialitate; instrumentele folosite, în ordinea frecvenței, sunt: vioara, (inclusiv un tip de vioară improvizată, de fapt o violă cu arcușul în semicerc sau cu sase coarde), lăuta, țambalul, acordeonul (preluat din muzica germană), basul (așa numesc lăutarii violoncelul și contrabasul), cobza, chitara, cimpoiul, fluierul din lemn de salcie, de plop tremurător sau de trestie (tip flautul lui Pan), tamburina (folosită de ursari), clarinetul.

Muzica lăutărească este caracterizată prin câteva elemente esențiale: spontaneitate; multă improvizatie (de aceea în prezent lăutarii rromi au ales jazz-ul, arta improvizatiei și a variațiunii); bogăție ritmică; varietate melodică; ritmuri suple și combinate – de la suav la pătimaș, de la jalnic la exuberant, de la grațios la impetuos –; este de natură transpozitivă (transcrie muzica autohtonă, spunea Béla Bartók, într-o manieră necunoscută autohtonilor, afirma Martin Block); are ample valențe interpretative (imită uneori trilarurile păsărilor); folosește așa-numita „gamă țigănească” (gama minoră: la, si, do, re diez, mi, fa, sol diez, la; sol, la bemol, si, do, re bemol, fa diez, sol; sol, la, si bemol; do diez, do, re bemol, fa diez, sol; cu alternanțe de bas și de ton înalt, cu un ton de tranziție), asemănătoare frazei muzicale „Destinul” din „Carmen” de Bizet; folosește schimbările de ritm și de măsură, sincopa (tonul sacadat și fraza prelungită), repetiția și tehnica variațiunilor; combină armonios ritmul impus de muzica autohtonă cu „flori” de stil orientale, mai ales turcești, de genul „*manea*” și „*meterhanea*” (cîntece originar turcești, de dragoste, predominant instrumentale, cîntate rar, sacadat, în ritm de jale), care au început să decadă, în spațiul lor de origine, încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, iar lăutarii îi preiau elemente de stil; prelucrează elemente de ritm arabe preluate din „*canto flamenco*” de Andaluzia.

Din punct de vedere identitar, lăutarii, având ocupația cel mai larg utilitară, în toate mediile societății (țărănesc și boieresc, urban și rural), și trăind cel mai mult răspândiți printre nerromi, în mijlocul culturii majoritare, au fost cel mai devreme supuși unei asimilări culturale aproape totale.

² M.Gr. Poslușnicu, *Primele manifestări muzicale la români*, în: „Rromathan”, vol. 1, nr. 2/1997, p. 119.

Majoritatea lăutarilor și-a pierdut limba și elementele de reprezentare identitară, cu excepția notabilă a ursarilor, care au preluat și au dezvoltat până la excelență, meseria de lăutar, conservându-și totodată valorile proprii culturii.

ȘTIINȚE

Personalități importante ale științelor din România au avut origini rromice vag afirmate sau nu de-a lungul vieții lor: Nicolae Iorga, istoric și Victor Babeș, medic și cercetător în științele medicale sunt exemple de acest fel, prezente în cartea « Rromii în sincronia și diacronia populațiilor de contact » a conf. univ. dr. Vasile Burtea (Editura Lumina Lex, București, 2002).

MASS-MEDIA

- « **Neamul țiganesc** » ziarul apărut timp de doi ani 1934 – 1935, fondat fiind de Naftanaila Lazar din Calbor (Făgăraș)
- „**Glasul romilor**” a fost conceput să apară săptămânal, deși primul număr a acoperit un interval de două săptămâni (1-15 noiembrie). El a apărut în 14 numere, intermitent, până în anul 1940. Comitetul de conducere este format astfel: președinte Gh.Niculescu, comerciant, domiciliat în Cal. Șerban Vodă 79; prim-vicepreședinte Nicolae Niculescu; vicepreședinte Nicolae Șt. Ionescu; membrii Dușan Vasile, Ion Dumitrescu, Radu Neacșu, Stan Ionescu, Radu G. Radu, Ioan Constantinescu, Ioan Stănescu, Ioan G. Constantinescu, Ioan Albescu și Gheorghe Udrea. (L.Nastasă, A. Varga, Minorități Etnoculturale. Mărturii Documentare. Țigani din România (1919-1944).
- „**Timpul**” - Aurel Th. Manolescu Dolj - ziarist, Marin I. Simion – poet, N. St. Ionescu – avocat și profesorul C. Nicolăescu – Ploșor
“ începând cu 24 sept 1932 - până la 8 martie 1938 (nr.70), *un grup de intelectuali de origine țigănească: Aurel Th. Manolescu Dolj - ziarist, Marin I. Simion – poet,, N. St. Ionescu – avocat și profesorul C. Nicolăescu – Ploșor* (Viorel Achim, Țigani în Istoria României, Ed. Enciclopedică, București, 1998) *din Craiova au editat ziarul "Timpul" care a apărut periodic și era proprietatea d-lui Aurel Th. Manolescu Dolj.*
În ultimele două numere din toamna lui 1937, ziarul își manifestă deschis susținerea în alegerea Partidului Național Creștin. Mai mult chiar, nr. 67-68 din 20 oct. apare pe prima pagină cu zvästică și cu "jurământul" romilor de a vota cu O. Goga. (L.Nastasă, A. Varga, Minorități Etnoculturale. Mărturii Documentare. Țigani din România (1919-1944, p. 17)
- „**O Rom**” – ziar fondat de C. Nicolaescu Ploșor - a apărut la Craiova în 2 numere în lunile septembrie și octombrie 1934.
- “**Gazeta Romilor**” – 1936, - fondată de Apostol Matei care a fost președintele Asociației "Redestepțarea romilor și romitelor din Romania", înființată la 5 august 1936.
- **Gheorghe A. Lăzureanu-Lăzurică**, jurnalist și scriitor rrom, absolvent al școlii superioare de comerț, a fost colaborator la „Adevărul literar”.

ASOCIAȚII / ORGANIZAȚII

- "**Infratirea neorustică**" - Naftanaila Lazar, rrom din Făgăraș, care în anul 1926 înființează asociația de intrajutorare "Infratirea neorustică", la Calbor, recunoscută ca persoană juridică în data de 1 mai 1926, prin Decizia nr. 393 a Tribunalului din Făgăraș, asociație ce funcționa după modelul săsesc și milita pentru emanciparea socială și culturală a romilor. Membrii acesteia au început să intre la universitate. (CEDIMR – SE, *Minoritățile din Europa de SE, Romii din Romania*).

- **Societatea lăutarilor "Junimea Muzicala"** - Iancu Panaitescu - a înființat în 1927, Societatea lăutarilor "Junimea Muzicala" iar sub conducerea lui aceasta a fost recunoscuta ca persoana juridica. Societatea își avea sediul în str. Vulturului No. 147 la cafeneaua lui Constantin Urziceanu.
- **Asociația Generală a Țiganilor din România** - Calinic I. Popp Șerboianu - din inițiativa arhimandritului rrom, în martie 1933 a luat ființa "Asociația Generală a Țiganilor din România. Acesta, luând contact cu Comitetul Societății Lăutarilor "Junimea Muzicală", a hotărât formarea unui comitet provizoriu din membrii comitetului de conducere al Societății "Junimea Muzicală", sub președinția sa, care să primească înscrierile în asociație, să încaseze taxele de înscriere, și să redacteze statutele. Sediul provizoriu al acestei Asociații era în str. Vulturului nr.147, la cafeneaua lui Constantin Urziceanu. (Arhivele Statului București, Direcția Generală a Poliției, dos. 34/1922-1938, f. 30-32, L.Nastasă, A. Varga, Minorități Etnoculturale. Mărturii Documentare. Țiganii din România (1919-1944, Doc. Nr.21)
- **Uniunea Generală a Romilor din România** - G.A.Lazărescu – Lăzurică a înființat Uniunea Generală a Romilor din România. Actul de constituire însă datează din 16 noiembrie 1933. "Se înființează în București "Uniunea Generală a Romilor din România" cu sediul provizoriu în str. Sârbească nr. 8, din inițiativa d-lui G.A. Lazărescu-Lăzurică, de origine țigan, absolvent al Școlii Superioare de Comerț, depozitar de lemne și furaje"...."Ultimul nume – Lăzurică – este adoptat ca fiind numele bunicului său și ca adevărat țiganesc." În luna septembrie 1933, paralel cu Asociația Generală a Țiganilor din România, ia ființa o altă organizație țigănească, intitulată: „Uniunea Generală a Romilor din România”, din inițiativa lui Gheorghe A. Lăzureanu-Lăzurică, țigan de origine, absolvent al școlii superioare de comerț, colaborator la „Adevărul literar” . (Arhivele Statului București, Direcția Generală a Poliției, dos. 34/1922-1938, f. 30-32, L.Nastasă, A. Varga, Minorități Etnoculturale. Mărturii Documentare. Țiganii din România (1919-1944)
- **Asociația Uniunea Generală a Romilor din România** - Gheorghe Niculescu /Gogu Floraru - proprietarul florăriei "La doi trandafiri" - la 01 mai 1934 " înființează Asociația Uniunea Generală a Romilor din România, având sediul central în București, în Piața Sf. Anton nr. 10. *devenita asociatia oficiala a rromilor.* (Dumitru P. Ionescu, *O fila din istoria romilor*, "Satra libera", anul I (1990), nr. 5 (oct.), p. 2). Gheorghe Niculescu a condus, începând din noiembrie 1934 până în 1940, ziarul "Glasul romilor", editat la Bucuresti, avându-l pe acesta ca director fondator.
- **"Asociației Romilor din Oltenia"**- Marin I. Simion – poet, în anul 1934, a înființat și a fost președintele "Asociației Romilor din Oltenia" din Craiova,
- **Asociației "Redestepțarea romilor și romitelor din România"** - Apostol Matei a fost președintele Asociației "Redestepțarea romilor și romitelor din România", înființată la 5 august 1936, cu sediul în Bucuresti str. Radulescu-Tei Nr. 2.
Asociația avea ziarul "Gazeta Romilor" care, sub semnătura lui Neacșu Radu, a publicat un amplu necrolog la moartea Patriarhului României Miron Cristea, dovedind atașamentul romilor față de biserică și patriarh.

PERSONALITĂȚI

- **Ștefan al VIII-lea Răzvan** a fost domn al Moldovei în perioada 3 mai 1595 - august 1595.

A luptat cu Mihai Viteazul și cu Sigismund împotriva marelui Imperiu Turcesc. Era omul lui Sigismund Bathory, chiar comandantul gărzii lui. Înainte de a se urca pe tronul Moldovei, în locul lui Aron Tiranul, Ștefan Răzvan avea titlul de hatman. Cu ajutorul armatelor popone, care-l sprijineau pe Ieremia Movila, acesta a fost învins lângă Suceava și decapitat, în momentul în care încerca să-și reia tronul.

“Acest Răzvan era născut în Moldova, dintr-un tată țigan și o mamă moldovancă. El intrase de tânăr în armia polonă și, deosibindu-se printr-o viteză neobicinuită în războiul polonilor cu muscalii, fu din simplu soldat ridicat la cele mai înalte trepte ostășești de craiul Poloniei, Ștefan Bathori. În urmă întorcându-se în Moldova, intră în slujba lui Aron Vodă, care îi dăde rangul de agă și îl trimise la mai 1593, sol la Sigismund Bathori. Apoi, Răzvan primi de la Aron comanda gvardiei sale de unguri. El trase la sine dragostea acestor ostași și izbuti, după cum văzurăm, cu ajutorul lui Bathori, a răsturna pe domnul său și a se urca astfel în locu-I, pe un tron de care se făcuse vrednic prin vitejia lui.”

Mai târziu (în batalia de lângă Areni, la 3/13 decembrie 1595) prins de oamenii lui Ieremia Movilă acesta a avut parte de o moarte cumplită.

“Printr-o cruzime înspăimântătoare el (Ieremia) porunci a pune pe Răzvan la caznă, apoi îi tăie nasul și buzele, și după aceea puse de-l trase în țeapă, espundu-l astfel – privesc de jale – la armie și la locuitorii țării. În minutul în care mult nenorocitul Răzvan Vodă gemea de dureri pe țeapă, cu o crudă barbarie aduseră pe fratele său înaintea lui de-I tăiară capul. L-această vedere, durerea morții fratelui său adăogându-se la a sa, Răzvan deodată se ridică, țâșni pe țeapă, întinse brațele către dragul său frate și într-această mișcare își dăde sufletul.”

“În drumul ce merge de la Suceava la Baia și până astăzi se arată și se pomenește movila lui Răzvan Vodă, loc unde zac, neuitate de popor, oasele viteazului domn. Astfel de cumplită moarte avu acest bărbat pe care meritul său și norocirea îl înălțase din pulbere pe tronul patriei sale. Născut țigan, dintr-un neam osândit de veacuri la robie, el fu încă o dovadă puternică că în ochii providenței nu sunt popoare alese și popoare osândite, că ea răspândește deopotrivă îndurările sale peste toți oamenii, fărăosebire de nație și clasă, puind pe fruntea fiecărui pecetea dumnezeirii și declarându-l cu drepturi deopotrivă ca toată omenirea, în libertate, la egalitate, la virtute și la adevăr.” (N. Bălcescu, *Românii supt Mihai Voievod Viteazul*, Ed. Junimea, Iași, 1988)

- **Petru Maior** – există surse care susțin că era de origine rromă, între care scrisoarea lui Budai Deleanu care îi este adresată: „(...) Cea mai de pe urmă, să știi că fiind eu țigan ca și tine, am socotit cuvios lucru de a scrie pentru țiganii noștri, ca să să preceapă ce felii de strămoși au avut și să să învețe a nu face și ei doară nebunii asemenea, când s-ar tâmpla să vie cândva la o tâmplare ca aceasta. Adevărat că aș fi putut să bag multe minciuni lăudând pe țigani și scornind fapte care ei n-au făcut, cum fac astezi istoricii unor neamuri, care scriind de începutul norodului său, să suie până la Dumnezeu și tot lucruri minunate bîrfăsc. Dară; eu iubesc adevărul. De-o vedea că află priință această ostăneală a mea, vei dobândi și alte alcătuiiri, însă nu de șagă, ci serioase și adevărat eroice. Fi sănătos. Dat. 18 mart, 1812. La piramidă. În Eghipt. (Epistola catre M. Perea)” Jurnalistul Ștefan Olteanu din Bacău i-a relatat conf. univ. dr. Gheorghe Sarău că, în urma participării la un curs de formare pentru reprezentanți mass-media la Universitatea din Timișoara, a aflat din lucrarea prezentată de prof. univ. Grad de la Universitatea din Sibiu, faptul că Petru Maior era de origine rrom. În prezentarea sa, prof. univ. Grad afirmă că a descoperit un document, la Mărginimea Sibiului, în care se află scris faptul că Petru Maior făcea parte dintr-o comunitate de rromi și că aceasta i-a susținut financiar studiile, cu condiția să se întoarcă în comunitate și să-i devină conducător.
- Personalități importante României au avut origini rrome vag afirmate sau nu de-a lungul vieții lor: **Alexandru Ioan Cuza**, primul domnitor al României, **George Enescu**, muzician și **Nicolae Titulescu**, politician sunt exemple de acest fel, prezente în cartea « Rromii în sincronia și diacronia populațiilor de contact » a conf. univ. dr. Vasile Burtea (Editura Lumina Lex, București, 2002).

- **Barbu Lăutarul** - Spre apusul carierei sale, Barbu Lautarul are marele privilegiu de a-l intalni pe virtuozul maghiar Franz Liszt, venit la Iasi la invitatia lui Vasile Alecsandri. Barbu l-a uimit atunci pe Liszt, redand la scripca, fara greseala, un mars unguresc improvizat în acel moment de compozitor la clavier. Franz Liszt si-a notat in carnetul sau de schite doua "cantece de betie" interpretate de Barbu Lautarul, pe care le-a folosit apoi in "Rapsodia romana pentru pian".

- **Petrea Crețul Șolcan** - s-a năsut în anul 1810 într-unul din sălașele Mănăstirii Bistrița. A făcut parte dintr-o familie de țigani robi. Eliberat, ajuns în satul Odaia Vizirului, acesta și-a organizat propriul taraf. Căsătorindu-se, s-a stabilit la Brăila unde muzica lăutărească a fost foarte apreciată. Avea un repertoriu extraordinar compus din cântece vechi de ritual, balade, doine, jocuri populare.

În 1882, G. Dem.Teodorescu culege, "în 3-4 zile", de la el peste 7.000 de versuri? "cifra egalează, cel puțin în număr, dacă nu și în calitate, cu XI cărți din "Iliada" lui Homer, cu XI cărți din Eneida lui Vergiliu"

De altfel, G. Dem.Teodorescu i-a acordat și o coferință specială în anul 1884 în sala Ateneului din București iar mai târziu a și publicat o monografie care cuprindea și versurile culese de la renumitul lăutar.

«...prin numărul mare de cântece dictate și publicate în veacul trecut, Petrea Crețul Șolcan a împlinit un mare gol al repertoriului nostru lăutăresc. Se poate afirma că, până prin 1885, fragmentele muzicale cunoscute prin diferite colecții de folclor sau prelucrări de cântece rămân mult prea palide față de bogăția textelor comunicate de petrea Crețul Șolcan. » (Viorel Cosma, Lăutarii de ieri și de azi, Ed. Du Style, București 1996)

Un urmaș celebru al familie Șolcan este în prezent jazz-man-ul Johnny Răducanu.

- **Cristache Ciolac** – s-a născut în anul 1870 la București, în str. Speranței nr. 9, într-o veche familie de lăutari. A murit în cruntă sărăcie la 26 februarie 1927.

«În anul 1894, taraful lui Cristache Ciolac stârnea admirația belgienilor, iar revistele muzicale din țara noastră și de peste munți (Musa Română) de la Blaj, se mândreau cu aceste succese. » Viorel Cosma, Lăutarii de ieri și de azi, Ed. Du Style, București 1996, p. 148)

O buna prezenta o au romanii la Expozitia de la Paris din 1889 (1900) (aceea care ne lasa Turnul Eiffel), cu un comitet condus de George Bibescu. La pavilioanele Romaniei, realizate de arh. Ion Mincu, ajutat de Paul Gottereau si de Le Coeur, sunt expuse produse industriale, produse agricole, arte frumoase si este deschis un restaurant romanesc (pentru prima data cu mititei si lautari, care se bucura de un enorm succes). Rezultatul: 278 de premii si medalii. Iar buna scriere a lui G. Bibescu, Notice sur la Roumanie, lasa tuturor participantilor la Expozitie o amintire durabila despre Belgia Orientului, inviorata si de vioara lui Cristache Ciolac (un scurtcircuit lasa expoziția in bezna tocmai cand vine presedintele francez Loubet, iar orchestrele nu mai pot canta dupa note imnul manifestarii. Se aude insa in intuneric vioara cristalina a lui Ciolac. Artistul roman nu canta dupa note, pentru ca nu le stia. El invatase imnul dupa ureche. Si minunea s-a facut). (Ion Bulei, Romanii la expoziții universale în Ziarul Financiar, 1 Iunie 2007).

O orchestră compusă din lăutari rromi, condusă de marele lăutar Cristache Ciolac a cântat în pavilionul României în anul 1900 la Expoziția Universală de la Paris, fără partitură, pe întuneric, uimind asistența cu măiestria de care dădeau dovadă? Această întâmplare este redată un pic diferit de mai mulți autori:

“Într-un pavilion erau adunați muzicanți ai diferitelor țări, pentru executarea unui concert. La un moment dat, în toiul execuției, lumina electrică se stinge, sala rămâne în întuneric, iar orchestra amuțește. Numai țiganii români au continuat să cânte până s-a aprins lumina din nou, fiindcă ei nu prea aveau de suferit din cauza luminii. Notele, pe care dacă le știau nu le vedeau, le aveau întipărite în minte cu mult înainte” (George Potra, Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România, Mihail Daccal Editor, București 2002, p.)

“În fața unei asistențe numeroase, în plin concert, datorită unui scurt circuit, lumina s-a

stins. Toată orchestra și-a încetat cântecul, cu excepția unei singure viori, care înfruntând bezna, a răsunat mai departe. Urale și aplauze furtunoase au răsplătit pe muzicianul îndrăzneț, care nu era altul decât [romul] Cristache Ciolac” (Viorel Cosma, Lăutarii de ieri și de azi, Ed. Du Style, București 1996, p. 152).

Invitata într-o altă zi la recepția oferită de președintele Republicii Franceze, Loubet, să cânte în grădina palatului Elysee, Cristache Ciolac s-a întrecut pe sine. Răsplata de 2000 de franci oferită de capul statului francez pentru măiestria sa vilonistică a fost însă refuzată de lăutarul nostru pe care nu-l intersau banii, ci faptul de a fi fost preferat înaintea tuturor celorlalte formații străine invitate la Expoziție și mândria de a fi reprezentat cu demnitate poporul român. Peste câțiva ani avea să apară decretul de decorare, numindu-l Ofițer de Academie » Viorel Cosma, Lăutarii de ieri și de azi, Ed. Du Style, București 1996, p. 152)

Pentru a înțelege mai bine sentimentul ce-i răscolea arcușul lui Ciolac în inimile ascultătorilor, este suficient să cităm dedicația, atât de semnificativă prin subînțelesul ei, dăruită de Alexandru Vlahuță, Octavian Goga și Barbu Delavrancea : « Să trăiești, dragă Ciolac ; patru milioane de oameni cântă de veacuri doina asta și numai tu știi s-o spui și boierilor »

Atunci în vremea războiului, se pare că George Enescu a avut un contact mai strâns cu lăutarul bucureștean, notând o serie de melodii populare. Manuscrisul se păstrează la biblioteca Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor, iar dedicația maestrului pe o fotografie ce forma mândria casei lăutarului este mai mult decât edificatoare : «Admirabilului nostru Ciolac, cu toată recunoștința pentru prețiosa colaborare ». deci Cristache era o valoare națională a tuturor. L-a numit colaborator, fără a se sfii de greutatea cuvântului fiindcă Enescu intuia că prin ajutorul lui Cristache Ciolac avea să dea la iveală capodopera muzicii noastre de cameră – Sonata nr. 3 pentru pian și vioară în caracter popular românesc. (Viorel Cosma, Lăutarii de ieri și de azi, Ed. Du Style, București 1996, p. 157)

- La **1 decembrie 1599**, „o ceată de lăutari-țigani, cântând imnuri naționale” a fost prezentă la intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia. Intrarea marelui domnitor în cetatea ardeleană “s-a făcut în sunetul viorilor țigănești care știau să cânte pentru toate ceasurile din viața omului, ceea ce denotă că alături de cei 8 trâmbițași, care mergeau înainte erau și viori țigănești”. (Istoria Românilor: Chipuri și Icoane, N. Iorga, p. 72)
- În **1821 în timpul revoluției condusa de Tudor Vladimirescu, un taraf de lautari** este masacrat alături de "batalionul sacru". “În bătălia de la Drăgășani, batalionul sacru care trebuia să se jertfească în această luptă, înainta având în fruntea sa și muzica de țigani a boierului Constantin Goleșcu, pe care o luase de la Colintina” (N. Iorga, Izvoarele contimporane asupra mișcării lui Tudor Vladimirescu, București, 1921, p. 307)
- În **1822**, la 6 noiembrie, 200 de rromi lăutari au participat la **intrarea lui Grigore Ghica în București**: “În rândul al șaptelea, în fața domnului, venea armașul călare, cu ofițerii săi și înconjurat de peste 200 de țigani, cântând din tot felul de instrumente și îmbrăcați de asemenea bine, întocmai ca burghezii” (George Potra, Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România, Mihail Dacal Editor, București 2002, p.124).
- **Limba rromani** a influențat limba română în sensul în care aceasta din urmă a împrumutat o serie de cuvinte uzuale rrome de tipul „mișto” („bine” în rromani, „frumos” în română) sau „baftă” (rr. „baht” - noroc, destin).